

13
A

JAN-ALBERT GORIS

OVER HET
VLAAMSCH GENIE

1945
UITGEVERSMIJ
N. V. STANDAARD — BOEKHANDEL
ANTIWERPEN - BRUSSEL - GENT - LEUVEN

BOEKHANDEL
MICHIELS
TONGEREN

2000000000

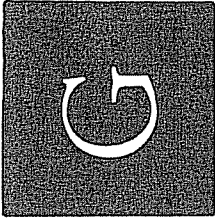
L 4640

40

VOOR MIJN MOEDER

« ... en ook dat de navelstreng »
« niet is van vleesch en bloed, »
« maar van d'oneindige woorden »
« die ons heimlijk binden... »

Marnix Gysen.

evolg gevende aan een rechtmatige wetenschappelijke scrupule heb ik, vooraleer mijn onderwerp aan te vatten, willen kennis nemen van de beste auteurs die de stof, waarmede wij ons zullen bezighouden, hebben behandeld. Maar zoodoende, is mij een ongelukkig avontuur overkomen.

Inderdaad was het eerste werk dat ik heb geraadpleegd van de hand van een Amerikaansch waarnemer, wiens naam ik barmhartigheidshalve verzwijgen zal. Met veel aandacht gaat deze auteur nauwkeurig de kenmerkende eigenschappen na van het Belgische volk en de trekken waardoor het Waalsche karakter zich onderscheidt van de Vlaamsche psychologie. In een passus die zijn gedachte en zijn indrukken schijnt te synthetiseeren, komt hij tot het volgende besluit : « De Walen zijn luchthartig van karakter maar zij zijn slim, de Vlamingen zijn brave menschen, niet zeer schrander, zij zijn zelfs een weinig osachtig »...

Het lezen van dezen tekst heeft mij in diepe overpeinzingen gedompeld en heeft in mij een minderwaardigheidscomplex doen terug opleven waartegen ik sinds mijn prille jeugd strijd. Ook heb ik besloten mijn

*Nederlandsche vertaling door Herman Bossier,
van de lezing « Du Genie Flamand », ge-
houden in het jaar 1943, in de door Jacques
Maritain gestichte École Libre des Hautes
Études te New York.*

geleerde ethnologische opzoekingen te stellen, om mij uitsluitend te verlaten op mijn eigen kennis. Bijgevolg is het bij het weifelend licht van mijn persoonlijke waarnemingen dat ik mij veroorloven zal u te geleiden.

Gaan wij eerst den titel dezer causerie na en laten wij elkander verstaan omtrent zijn juiste draagwijdte. Het komt er inderdaad op aan te vermijden wat men in het Vlaamsch met een zeer juist woord : een « oeverloos » onderwerp noemt, 't is te zeggen een onderwerp dat tegelijk wijd en vloeibaar is en dat op elk oogeblik dreigt naar rechts of naar links buiten de oevers te treden.

Het onderwerp bevat slechts twee termen : « over het Vlaamsche genie ». Het woord « genie » kan een weinig pretentieus, een weinig pedant schijnen. Men had kunnen zeggen : de Vlaamsche psychologie, de Vlaamsche ziel, het Vlaamsche wezen. Maar hetgeen waarmede wij ons zullen bezighouden, is nochtans niet heelemaal dat. Tegelijkertijd is het dat en nog wat anders. Genie is hetgeen iemand of een groep werkelijk eigen is, hetgeen zijn individualiteit, zijn persoonlijkheid, zijn wezen bepaalt. Men heeft gesproken van het « onzichtbaar genie der Stede » : dàar komt het op aan. Er moet een genie zijn van de Bronx en van

Brooklyn, zoowel als van Athene en van Rome. Deze uitdrukking sluit dus niet noodzakelijk in zich het begrip van een overwicht op het gebied van het verstand noch op dat van de artistieke schepping, maar zij is een veilig criterium, een vast richtpunt.

Wijl men het genie van een volk niet kan zien, wijl men het slechts op empirische wijze kent door zijn menigvuldige uiterlijke manifestaties, zal ik mij op mijn gemak gevoelen wanneer ik beweer het een oogeblik vóór u te willen onbeweeglijk maken, te materialiseren, en gij zult volkomen het recht hebben niet overtuigd te zijn, het niet te erkennen, zoo u dit belieft. Wij zullen, het dus hebben over hetgeen Vlaanderen *eigen* is.

Blijft de benaming « Vlaamsch » Hier valt er evenmin iets nauwkeurigs vast te stellen en is men volstrekt genoodzaakt te omschrijven, te beperken, scherp te omlijnen. Victor Hugo beschouwde Bergen in Henegouwen als een Vlaamsche stad en Octave Mirbeau vond Luik « een zeer mooie stede van Vlaanderen ». In den loop der eeuwen zijn er verscheidene Vlaanders geweest : het eene noemde men « het Vlaamschsprekende Vlaanderen », een ander werd « Fransch-Vlaanderen » genaamd, hetgeen in onze ooren als een paradox moet

klinken. Aanvankelijk begrensd tusschen de Noordzee en de Schelde, heeft Vlaanderen zich uitgebreid naar het Oosten tot aan de Maas, maar naar onder is het geamputeerd geworden. Het heeft Brabant, Antwerpen en Limburg veroverd ; het heeft Rijsel, Valencijn, Toerkonje en Atrecht verloren.

Wanneer Rubens van *la Fiandra la mia carissima patria* sprak, bleef zijn gedachte waarschijnlijk niet verwijlen bij Edingen of bij Waver, maar omvatte hij in deze vertederende formule alles wat in den geestelijken kring van Vlaanderen viel. Dat bevatte waarschijnlijk gansch het huidige België, uitgezonderd het Prinsbisdom Luik. Wanneer de Engelsche dichter John Mc Crae zijn mooi gedicht « In Flanders' Field the Poppies Blow » schreef, heeft hij zeer zeker niet bedoeld dat de klapprozen op de graven van de Engelsche soldaten, gevallen in Hene-gouwen, verdwaalden waren.

Bij den aanvang van de Vlaamsche letterkundige wedergeboorte in de XIXe eeuw bediende men zich van een slogan dat, zooals alle slogans, ten deele valsch was :

« *De taal is gansch het volk* ».

Die Vlaamsch spreken, die zich in het Vlaamsch uitdrukken, zouden dus Vlaamingen zijn en het is wel verstaan dat niemand

anders het zou wezen. Klaarblijkelijke ver-gissing en al te gemakkelijk te weerleggen. Het genie openbaart zich op honderden verschillende manieren waarvan de taal slechts één enkele is en anderzijds hebben zooveel lieden, die zonder den minsten twijfel met gansch hun wezen aan Vlaanderen behooren, zich in een andere taal dan het Nederlandsch uitgedrukt of hebben zij zich van andere uitdrukkingsmiddelen bediend dan de spraak.

Wij kunnen dus besluiten dat, opdat een persoon, een ding Vlaamsch zij, er op zijn minst een zeker physisch contact moet wezen met de realiteit van de streek, met haar atmosfeer, haar monumenten, haar cultuur en vooral met haar bewoners.

Het spreekt van zelf dat het physisch voorkomen, dat het volume van een wezen of van een groep een invloed uitoefent op de natuur zelf van dit wezen of van deze groep en, omgekeerd, dat het volume, dat het kwantitatief uitzicht van een ding of van een groep bepaald kan worden door de essentie zelf van het voorwerp. Met andere woorden : er is een intieme verhouding tusschen het physisch uitzicht en het geestelijk uitzicht van een volk.

Het feit dat er in de wereld slechts 4.500.000 Vlamingen zijn, heeft zijn belang. Het is van niet minder belang dat deze groep, bescheiden van volume, omringd is door entiteiten die machtiger zijn dan zijzelf en ten minste zoo homogeen, zooniet meer nog, als zijzelf.

Niet altoos is het aldus geweest : in de Middeleeuwen, zelfs nog in het Bourgondisch tijdvak, was Vlaanderen, sterk en samenghangend, gelegen te midden van een warreling van kleine staten en verzekerde zijn rijkdom aan goud zoowel als aan menschen het een overheerschende plaats in het toenmalige vreemdsoortig Europeesche mozaïek. Op dit oogenblik heeft het zich met de grootste vrijheid kunnen uitdrukken, met de minste belemmeringen, op voet van gelijkheid.

Vooraleer zich terug te trekken in het halfdonker van de Jezuietische mediocriteit der XVIIe eeuw, heeft het Rubens voortgebracht. Het heeft geduurd tot midden in de XIXe eeuw vooraleer het zich heeft weten te hervatten, zijn geloof heeft teruggevonden, de bedachtzaamheid en de valsche wijsheid heeft vergeten, waarmede meesters in voldane mediocriteit het mild hadden bedacht gedurende de XVIIe en de XVIIIe eeuw. Hier is dus een hiaat van

tweehonderd jaren dat ons heel wat zal verklaren omtrent de ware levenskrachten van Vlaanderen. Hier is een stilstand, een vermoeidheid van het scheppend vermogen, een moreele regressie, die ons, op haar beurt, zal inlichten over den grond van deze vluchtende realiteit die wij te zamen najagen.

Voor degenen, wien het lezen van oude teksten tegenstaat of die niet kunnen binnendringen in de geheimen van een archaische taal, is het al te gemakkelijk om te zeggen dat het Vlaamsche genie essentieel picturaal en plastisch is, dat de Vlamingen wezens zijn voor wie de buitenwereld bestaat met een hallucinante werkelijkheid, met een buitengewoon obsessievermogen, hetgeen aan hun schilders, hun schrijvers, een zinnelijk lyrisme van een groote hevigheid verleent.

Neen, alles moet in acht worden genomen, geen enkel element mag worden verwaarloosd in deze groote symphonie die de ziel van een volk uitdrukt. Noch de zware en weelderige tonen onzer tapijtwerken, noch de schelle kreten der bacchantische poëzie, noch zelfs de pit en het geweld van de belediging en van de grove volksche obsceniteit. Want het kunstwerk wordt niet alléén geboren, het schilderij komt niet plotseling, zonder voorbereiding, uit den grauwen achtergrond van de geschiedenis los. Het

wordt geboren uit de stilstanden zelf, uit de aarzelingen, de inzinkingen, de veranderingen in compositie. Zoowel de jaren als de volksmassa's hebben deel in de incubatie. Bij een volk staat alles met elkaar in verband.

Paul Valéry, en hij zal de eenige getuige zijn, dien ik mij zal veroorloven te hulp te roepen, heeft het Vlaamsche genie op de volgende wijze gekarakteriseerd :

« Dit ras dat zich onderscheidt door een bijzondere alliantie van onstuimigheid en lusteloosheid, van geweldige bedrijvigheid en van contemplatieve neiging, dat vurig is en geduldig, zinnelijk soms tot dolwordens toe en dan weer heelemaal afkeerig van de stoffelijke wereld, teruggetrokken in de mystieke kasteelen, welke de ziel zich heimelijk opricht op de grenzen van den geest en van den nacht. »

Met andere woorden zegt de h. Valéry ons, zooals iedereen, maar, gewis, beter dan iedereen, dat de Vlamingen tegelijkertijd zinnelijk en mystiek zijn. Is het waar?

In zijn groote trekken is dit portret waarschijnlijk juist, maar kenmerkend is het niet zeer, want nu ja, « mystiek en zinnelijk » moeten de Spanjaarden toch ook wel wezen, de Italianen niet minder en dezelfde dualiteit, dezelfde vermenging van tegenstrijdige elementen kan men terugvinden, in elk

geval tot op zekeren graad, bij het meeren-deel der christelijk-beschaafde volkeren. Mysticisme + zinnelijkheid is het H₂O zelf van het doopwater. Het verschil zit in het doseeren, in de manier, in de nuance.

Wat mij betreft, ben ik van oordeel dat de sleutelsteen van het Vlaamsche gebouw bestaat in het feit dat de Vlamingen hoofdzakelijk boeren zijn en kleine stadsbewoners.

80% er van wonen op het platteland,
10% slechts wonen in steden van 25.000 tot 100.000 inwoners,

10% zijn gevestigd in hetgeen wij, naar Europeeschen maatstaf, groote steden kunnen heeten.

Dit is de bijna onveranderlijke grond van Vlaanderen : deze stevige boerenmassa die gedurende eeuwen stand heeft gehouden, die aangevallen en gruwelijk vermoord is geworden door de aristocratie der XIIe eeuw, op bewonderenswaardige wijze door het slijk gesleurd door een anoniem groot dichter, die alle vergripen, alle plunderingen, alle wreedheden vanwege de Bourgondiërs, de Franschen, de Spanjaarden, de Oostenrijkers en de Duitschers heeft ondergaan.

De hoofdtrekken van den Vlaamschen boer zijn niet minder afstootelijk voor elk beschaafd wezen dan die welke men kan

onderkennen bij de andere landelijke bevolkingen van Europa. Het is dezelfde mengeling van angligheid, van hebzucht, van vrekigheid, van harteloosheid, van lichaamlijk geweld, van bekrompenheid, hetzelfde gemis van burger- en militaire deugden als bijna overal elders. In den grond is er niets veranderd sedert het « Ancien Régime », toen de boeren, overigens terecht, de « vilains » werden genoemd.

Wat hun in Vlaanderen eigen is, is het feit dat het buitengewoon wisselvallig klimaat hen verplicht voortdurend listen te gebruiken tegenover den grond, nooit te rekenen op den dag van morgen of zelfs op 's namiddags ; niets is zeker in hun bestaan noch in hun productie, niets tenzij de volstrekte onzekerheid.

De dichteres Hadewych heeft het zeer bekoorlijk gezegd :

« *Seghet die landman : jegen avent sal men loven den scoonen dag.* »

Deze voortdurende berekening, deze aanhoudende strijd met onbarmhartige en brutal-grillige elementen heeft bij de Vlaamsche landelijke massa een uiterste behoedzaamheid en een bijna volslagen scepticisme

aangekweekt. Hij heeft haar genoopt tot een geduldigheid op de loer zitten, hij heeft haar geleerd de natuur eerder in haar detail te beschouwen dan er het drijfkrachtbeginsel van op te zoeken. Hij heeft den cultus eener kortzichtige wijsheid ontwikkeld, eener fragmentarische filosofie die er geen is, die eerder gelijkt op een stelsel van kleine-geestige vergelijkjes met het leven dan op een kloeke filosofische constructie die een verklaring zou brengen voor onze problemen en een grondslag voor ons bestaan. Bijgevolg, geen of weinige wijsgeeren in Vlaanderen, maar een overvloed van vermakelijke moralisten.

Het Vlaamsche klimaat, dat noch kant noch wal raakt, heeft den Vlaming buitengewoon gevoelig gemaakt voor de kleur, voor den geur, voor het volume, voor al de stoffelijke uitzichten van de dingen dezer wereld.

De volstrekte meerderheid der Vlamingen is dus samengesteld uit realistische individuen, gemakkelijk en voortdurend verteederd door de allergeeringste details van de natuur, door de atmosfeer, door de klimaatwisselingen, maar al te gemakkelijk vergetend dat het drama zich niet buiten ons afspeelt, dat het drama binnen ons is. Dat vindt zijne vertolking in een smakelijke

folkloristische literatuur, vol van kleur en krioelende van juiste maar betrekkelijk weinig belangrijke opmerkingen.

Ik heb zekere gedeelten uit de eerste werken van den grooten romanschrijver Stijn Streuvels kunnen vergelijken met schitterende weerberichten. Inderdaad verklaart hij ons in zijn eerste romans, bladzijden op bladzijden, welk weer het is, ongeveer zooals de landschapschilders uit de XVIIe eeuw ons, met wat al te veel nadruk, de wolkenhemels van Vlaanderen voorstellen. Slechts heelemaal op het einde verschijnt de mensch in dit landschap, het eenige wezen waar het op aankomt en wiens grootheid juist bestaat in met een zekere laetdunkendheid het pretentius en hinderlijk schouwspel der elementen en der klimaten te beheerschen.

Wanneer onze kleinmeesters calligrafische stillevens schilderen, wanneer onze schrijvers met grappige en schilderachtige bemerkingen de verschillende zeer kleine uitzichten van het land en van zijn producten aantekenen, is het aldoor het opmerkelijke Vlaanderen dat spreekt, dat zich bekijkt en dat in deze stille bewondering zich zelf genoeg is.

Welnu, wij weten dat deze naïeve verbeelding over de bloembladeren en de

boomen, over de insecten en het vee, met hun geuren, hun kleuren, hun gewoonten en hun manieën, van weinig belang is. Zij kan ten hoogste dienen om de werkelijke problemen van den mensch te helpen ontvluchten, om deze verveling te bemantelen die — zooals Pascal het ons gezegd heeft — den grond van de menschelijke ziel uitmaakt. Het is een ontsnapping, een lafheid, een vlucht in het gemakkelijke en het middelmatige.

Uit artistiek oogpunt zou dit alles tamelijk bedroevend zijn, ware het niet dat er zich van tijd tot tijd een mirakel voordeed, ware het niet dat, bij wijze van compensatie, uit gansch deze ophooping van middelmatigheid soms iets schitterends en wonderlijks tevoorschijn kwam. Dit heeft zich voorgedaan in den persoon van den dichter Guido Gezelle. Gezelle was een geloovige, een christen. Hij zag de wereld uitsluitend uit het oogpunt der godsdienstige principes. Voor hem was gansch de schepping, die hij liefhad en die hij bekeek met zijn hoveniersoogen, niets anders dan een beeld van God, dan een zinnebeeld van het toekomstige leven. Alles wat in het gemakkelijke en smakelijke Vlaamsche realisme middelmatig en vermakelijk was geweest, werd door zijn woord geadeld.

Nergens in de Europeesche literatuur der XIXe eeuw, uitgenomen misschien bij Francis Jammes, werd een zoo volledig begrip van de natuur zóó gesteund door een zoo eenvoudige en een zoo diep geloof.

Ik zal Gezelle niet slecht weergeven door hem te vertalen : hij is niet te vertalen in een Latijnsche taal, maar ik zal een bescheidener voorbeeld geven van een typisch Vlaamsch geschrift.

Georges Chastellain, een der geschiedschrijvers van het Bourgondische Hof, die, alhoewel in Vlaanderen geboren en opgevoed, in het Fransch schreef — waarvoor hij zich trouwens verontschuldigt — verhaalt in een beroemde passage zijner kronieken een geweldigen twist tusschen den ouden hertog Filips den Goede en zijn zoon Karel den Stoute. De hertog is zoo verstoord in zijn gemoed dat hij tegen den avond Brussel te paard verlaat :

« Les jours pour celle heurre d'alors estoient courts, et estoit jà basse vesprée quant ce prince droit-cy monta à cheval, et ne demandait riens autre fors estre emmy les champs seul et à part luy. Sy porta ainsy l'aventure que ce propre jour là, après un long et âpre gel, il faisoit un relent (dégel), et par une longue épaisse bruynne qui avoit couru tout ce jour là, vesprée tourna en

pluie bien menue, mais très-mouillante et laquelle destrempoit les terres et rompoit glaces avecques vent qui s'y entrebouta. »

Het is als van Gezelle en van Timmermans, maar beter van kwaliteit. Het is Lemonnier en Claus tegelijk ; het is een zuivere en bewonderenswaardige Vlaamsche passage.

Het is niet te verwonderen dat deze liefde voor den grond en de dingen die hij voortbrengt, het Vlaamsche volk een reputatie van heftige zinnelijkheid heeft bezorgd. Niemand zal betwisten dat de Vlamingen een neiging tot zinnelijkheid vertoonen, maar hun hoogste wijsheid is dat zij op eenvoudige en burgerlijke wijze zinnelijk zijn. Onze Middeleeuwsche dichters hebben er lange bladzijden aan besteed om een optelling te maken van alles ter wereld wat hun waardeerbaar voorkwam. Zij somden de vruchten op, de bloemen, de mondvoorraden, de dranken, alles wat de zinnen kan verheugen, maar zelden overtreft deze geestdriftige inventaris het stadium van een dankgebed dat zeer op een catalogus lijkt. Er zijn uitzonderingen : op een gunstigen dag heb ik het geluk gehad in de Handschriftbibliotheek van het British Museum, een

gedicht van een mijner stadsgenooten, den Antwerpschen dichter Cornelius Crul, dat vier eeuwen in de vergetelheid gerust had, terug te vinden, een prachtig gedicht dat aldus aanvangt :

*Ghij die appeltkens, peerkens en nootkens maect,
Sijt ghelooft van uwer goeder chyer,
Van vleece, van visch dat zoo wel smaect,
Van broot, van botere, van wijne, van biere.
Ghij cleet ons, ghij licht ons, ghij werint ons
(met viere.
Ghij geeft ons ruste, blijscap en ghesonde.
Ghij spaert ons, ghij bewaert ons, heere goe-
(dertiere
En leert ons metten woorde van unen monde.
Tleeft al bij u dat is in swereldts ronde.
Tsj zijerken, tsj mierken, tsj vloee, tsj das.
Dies segghen wij u Heere, uut goeden gronde :
Benedicamus Domino. Deo gracias.*

Het is eenvoudig, direct en aandoenlijk. Het is niet zeer groot, maar het is bewonderenswaardig zuiver, warm en oprecht. Het is de oprechtheid van Sint Franciscus van Assisi. Onder het lezen van dit gedicht is men getroffen door een onschuld des harten en der zinnen waartoe slechts de eenvoudige en sterke wezens komen.

Voortgaande op de weelderige Ruben-

siaansche vormen, en door deze phase uit het werk van Rubens af te zonderen van de rest van het artistieke leven en van de Vlaamsche intellectualeiteit, heeft men gemeend aan het volk van Vlaanderen een neiging te mogen toeschrijven tot de zinnelijke uitspattingen en een bovenmatigen, bijna dierlijken trek naar de geneugten des vleezes. Fromentin en Verhaeren hebben hier eenig deel aan en sindsdien heeft men niets anders gedaan dan hun indrukken herhaald en aangedikt. Bij nader toezien stelt men evenwel vast dat in dit domein zooals in al de andere het Vlaamsche genie zich openbaart in dezelfde burgerlijke vormen, met hetzelfde gemis aan dramatische heftigheid, met denzelfden ontroerenden eenvoud.

Het schoonste Nederlandsche gedicht uit de Middeleeuwen — een puur meesterwerk — is de legende van « Beatrijs ». Het thema is bekend ; het is de legende van de kosterin. De kosterin Zuster Beatrijs ontbiedt in haar klooster haar jeugdvrind, een jongen ridder en bekent hem haar liefde. Zij besluiten te vluchten. In het geheim van den nacht neemt de ridder haar mede op zijn paard en wanneer het dag wordt komen zij in den stralenden Mei-morgen op een zonnige open plek in het bosch aan. De jonge verliefde doet Beatrijs wat men ge-

woon is te noemen een oneerbaar voorstel. Zij wederstreeft, niet uit principe, niet ten gevolge van een gewetensverzet, van een heimelijke reticentie of van een innerlijk debat. Zij is wel besloten tot het einde van het avontuur te gaan, maar de vormen dienen in acht genomen, alles dient ordelijk te geschieden en in het vereischte decorum.

« *Die ionghelinc sach op die suvertlike,
Daer hi ghestade minne toe droech.
Hi seide : „lief, waert u ghevoech,
Wi souden beeten ende bloemen lesen,
Het dunct mi hier scone wezen.
Laet ons spelen der minnen spel.”
„Wat segdi”, sprac si, „dorper fel,
Soud ic beeten op tfelt,
Ghelijc enen wive die wint ghelt
Dorperlijc met haren lichame,
Seker, soe haddic cleine scame!
Dit en ware u niet ghesciët,
Whaerdi van dorpers aerde niet!
Ic mach mi bedinken onsochte.
Godsat hebdi diet sochte!
Swighet meer deser talen
Ende hoert die voghele inden dalen,
Hoe si singhen ende hem vervroyen.
Die tijd zal u te min vervroyen,
Alsic bi u ben al naect
Op een bedde wel ghemaect,*

*Soe doet al dat u ghenoecht
Ende dat uwer herten voeght.
Ic hebbs in mijn herte toren,
Dat ghijt mi heden leit te voren.” »*

Deze merkwaaardige gedachtenwisseling is een der zeldzame liefdesdialogen in de Vlaamsche letterkunde. Men zal merken dat deze samenspraak in niets herinnert aan de hartverscheurende en pathetische kreten welke Tristan en Isolde wisselen. Op geen enkel oogenblik brengen de medespelers elkander onvrijwillig deze bewonderenswaardige kwetsuren toe die de schoonheid uitmaken van den liefdesdialoog en die er, voor zooveel hij openbaar wordt gemaakt, de werkelijke rechtvaardiging van zijn. Op geen enkel oogenblik werken zij op de traditioneele wisseling van fantasieën en van teedere verlangens de plechtige schaduw van den dood. Ten slotte doen zij slechts beroep op het decor der wereld als op een afleiding, een tijdelijk pijnstillend middel dat geen ander nut heeft dan aan den tijd toe te laten alles weer in de orde te doen terugkeeren.

Op het eerste gezicht zou men geneigd zijn te zeggen dat een opvatting van het leven en van de liefde, zooals zij tot uiting komt in deze korte passage, niet zeer roem-

rijk is en — opperste critiek! — geen enkele onderrichting bevat. En inderdaad is zij misschien niet van aard om ons verder in te wijden in de kennis van het menschelijk hart of in de studie onzer hartstochten, want alhoewel de dichter ons zegt dat de Goden gaarne hebben dat de ziel diep zij en niet dat zij onstuimig zij, weten wij nochtans dat alleen het schouwspel van een wilde innerlijke wanorde van aard is om onze vermoede gewetens en onze bezonken zinnen te ontroeren.

Er is een ander, nog klaarder voorbeeld van deze stevige en burgerlijke kern die de basis van den Vlaamschen aard uitmaakt. Rubens is op 52-jarigen leeftijd hertrouwd met Helena Fourment, een jonge vrouw van zoowat 16, 17 jaar. In een brief gericht aan Pereisc, een humanistisch vriend te Aix-en-Provence, kondigt hij zijn tweede huwelijk op de volgende wijze aan :

« Ik heb het besluit genomen te hertrouwen want ik bevond mij nog niet rijp voor onthouding en celibaat ; overigens, indien het billijk is de eerste plaats te verleenen aan de versterving, mogen wij ook, er den Hemel dank voor wetende, van de toegelaten wellusten genieten. Ik heb een jonge vrouw genomen, van brave maar burgerlijke ouders, alhoewel men aan alle kanten ge-

tracht heeft mij er van te overtuigen, mijn keuze te doen aan het Hof, maar ik ben bang geweest op hoogmoed te stooten, deze ondeugd die den adel eigen is, vooral bij de vrouwen. Ik wenschte een vrouw die niet zou blozen wanneer zij mij mijn penseelen zou zien opnemen : eerlijk gezegd, ik houd te veel van de vrijheid. »

Wat een prachtig voorbeeld van deze stevige harmonie, van dezen zin voor maat en voor bedachtzaamheid, van dit evenwicht tusschen geest en vleesch dat van de groote massa van het Vlaamsche volk altoos een element van stabiliteit, van stevigheid en van rijkdom heeft gemaakt!

Misschien heb ik bij u den indruk gewekt dat in Vlaanderen de geest niet veel in tel is? Niets zou onjuister zijn, want naast deze 80 % buitenlieden en dorpelingen is er de 20 % van de Vlaamsche bevolking die gevestigd is in de steden. Het volstaat natuurlijk niet in de stad te wonen om een intellectueel te zijn en niemand weet overigens of het wenschelijk is, maar in de stadscentra is het moeilijk om te ontkomen aan den invloed van de drukkerij en aan de besmetting door het gesproken woord.

In het gemeentelijke raam heeft het Vlaam-

sche genie zich het helderst geopenbaard. Want naast de stevige boerenmassa is het Vlaamsche volk hoofdzakelijk een volk van burgers.

Het is opvallend dat de adel in Vlaanderen nooit een belangrijke rol in het leven van het volk heeft gespeeld. De graven van Egmont en van Hoorn, deze zwakke personages, zijn ongetwijfeld aandoenlijke slachtoffers, martelaars, maar geenszins vrijheidshelden. Altoos, behalve in 1830 heeft onze adel, zooals het overigens bijna overal elders het geval is, hoofdzakelijk als bezorgdheid gehad den Prins te dienen, om 't even welken Prins, aldus te goeder trouw geloovende tevens de Natie te dienen. Het hardste verwijt dat de Vlamingen tot deze klasse van het volk gericht hebben, is dat zij gedurende verscheidene eeuwen alles hebben gedaan om tusschen hen en de massa van het volk een eerbiedigen afstand te scheppen en dat zij die getracht hebben de bevolking tot hun peil op te tillen, zeldzaam zijn. De geschiedenis heeft overigens deze zonde van nalatigheid, gestraft.

De Vlaamsche Gemeentenaren hebben in de XIIIe, XIVe en XVe eeuwen een mees-terwerk voortgebracht : de gemeente, het gemeentebestuur. Zij hebben de kunst ontdekt om orde te scheppen in de Stede, die

verscheurd was door hevige onlusten, tegenstrijdige belangen en bloeddorstige hartstochten. Zij hebben het mirakel van de sociale organisatie verwezenlijkt : de harmonie en den voorspoed.

Zooals de Grieken, hebben zij verscheidene stelsels beproefd : de democratie heeft de oligarchie bestreden, de demagogie heeft het fijne weefsel van de democratische harmonie verscheurd en ten slotte zijn zij gekomen tot een middelweg, tot een burgerlijk regiem. Het alledaagsch gezond verstand, de maat, hebben gezegevierd.

Ik hoef u niet te zeggen wat de burgerij is : in de oogen van de eenen is het een gruwel, in de oogen van de anderen is het 't zout der aarde. Léon Bloy heeft ons gezegd dat « de burger een varken is dat wenscht te sterven van ouderdom », maar de Vlaamsche burgers zijn het, die in hun plaatselijke costume op de eerste bladzijde, als eerste artikel in hun wetten, inschreven :

« *In dese stadt zijn alle menschen vrij ende gheen slaven.* » Deze burgers zijn het, die het hoofd hebben geboden aan de heeren en die, indien het er op aankwam, de koningen van Frankrijk hebben verslagen ; deze burgers zijn het, die vrijelijk en op voet van gelijkheid verdragen hebben gesloten met de koningen van Engeland. Zij hebben de

Vlaamsche primitieve schilders gesteund en later met juist inzicht en erkentelijkheid de prachtige lessen in humanisme aanvaard, hun gegeven door dezen genialen burger : Rubens.

Erasmus had reeds in den aanvang der XVIe eeuw opgemerkt dat nergens elders in Europa als in Vlaanderen er zoo'n hoog gemiddelde aan menschen van verstand was.

Deze lieden zijn het, die van den aanvang der XVe eeuw tot op onze dagen blijken te wezen knappe rechtsgeleerden, volmaakte beheerders, geduldige geleerden. Hun geschriften zijn vergeten, maar, laten wij oprecht zijn : wat blijft er ons over van de menigvuldige geschriften van Erasmus, behalve deze bekoorlijke « Lof der Zotheid », waar iedereen van spreekt zonder het te hebben gelezen, en enkele zijner Colloquia? Maar al de publicaties van deze vlijtige lieden, mocht het hun ontbroken hebben aan schittering en aan genie, zijn, met een uitzondering misschien voor den Ieperling Jansenius, overgegaan in het wezen, in het merg zelf onzer nationale gedachten. Men zou kunnen melding maken van het boek van Leonardus Lessus *De Justitia et Jure*, welk aartschertog Albrecht voortdurend bij

de hand had wanneer hij recht sprak, als ook van deze ontelbare verhandelingen over het recht, de moraal, het geldwezen en de administratie, en aan het eind van deze lange reeks schrijvers, tot de vergetelheid gedoemd en heden ten dage slechts geraadpleegd door enkele specialisten, zou men zien aantreden Zijne Eminentie Kardinaal Van Roey, zoon van een notabele uit Vorselaar, met zijn thesis : « *De justo auctario ex contractu crediti* » (Over den billijken intrest, voortkomende uit de creditovereenkomst). Hier is dus een element van voortdoring, van bestendigheid en van continuïteit, welk niet te loochenen valt.

Zooveel evenwicht, zooveel harmonie en zooveel stevigheid zou ten slotte bijna pijnlijk en vooral vervelend zijn, indien wij niet de welgemeende waarschuwing van Hippolyte Taine hadden : « Dit alles, » zegt hij in zijn *Philosophie de l'Art*, het Vlaamsche karakter bestudeerende, « dit alles geeft een ietwat kort gezond verstand en een ietwat grof geluk. Een Franschman zou het gauw vervelend vinden, hij zou ongelijk hebben. Deze beschaving die hem log en vulgair voorkomt, heeft een eenige verdienste : zij is gezond. De menschen die hier leven, hebben de gave die ons het meest ontbreekt : de wijsheid, en een belooning

die wij niet meer verdienen : de tevredenheid.» Deze tevredenheid, waarvan Christophe Plantin, de bekende drukker uit Tournai, die Antwerpen tot tweede vaderstad heeft gekozen, de genoegens heeft beschreven in het « Sonnet du Bonheur de ce Monde », blijkt uit het buitengewoon honkvaste karakter van de Vlaamsche bevolking. Sedert ten minste drie eeuwen zijn er geen belangrijke landverhuizingen geweest. In de XIIIe en XIVe eeuwen hebben zich nogal gewichtige verplaatsingen bij de bevolking voorgedaan. Er zijn Vlaamsche *trekken* geweest naar Duitsland, naar Hongarije. Er zijn pogingen tot kolonisatie geweest op de Azoren en in andere verre gewesten. Er is een sterke Vlaamsche immigratie in Engeland geweest. Meer dan 1200 Vlaamsche woorden zijn op dat oogeblik in het Angelsaksisch vocabulaire binnengedrongen. De Vlaamsche bankiers zijn er in de XIVe eeuw zelfs in geslaagd de Lombarden en de Joden uit Engeland te verdringen. De Vlaamsche uitwijking heeft slechts opgehouden op het oogeblik dat de verontwaardigde Londenaars gansch de Vlaamsche kolonie in massa uitmoordden, tijdens den opstand van Walt Tyler in 1381. Door een ironischen ommekeer der dingen pasten zij op hen het stelsel der Brugsche Metten toe.

In 1302 werden te Brugge de Franschen vermoord, indien zij er niet in slaagden zonder te veel accent de moeilijke woorden : *Schild en Vriend*, uit te spreken. Den Vlamingen deden de Londenaars de woorden *bread and cheese* uitspreken en indien hun uitpraak te veel « brood en kaas » benaderde, was hun lot beslist. De Vlamingen hebben de les begrepen, zij zijn thuis gebleven.

Het lijdt geen twijfel dat de mensch nooit beter zich zelven verraaft dan door zijn gebaren zonder grond, door de dingen die hij verricht, wanneer hij niets te doen heeft, door zijn vermaken, door zijn spel. Wat doet hij om de eentonigheid van h~~u~~ bestaan te ontvluchten, om deze tevredenheid te breken die vaak op verzadiging gelijkt?

Wat het Vlaamsche volk aangaat, is het bijna niet mogelijk deze vraag te beantwoorden zonder even in het domein der politieke geschiedenis te treden. Gedurende verscheidene eeuwen heeft de Vlaming zich vernederd en gekleineerd gevoeld en dit gevoel heeft toegenomen naarmate het nationalistische geloof (men zou zelfs mogen zeggen den « nationalistischen waanzin ») de hoeksteen is geworden van de Europeesche politiek. Hij heeft het gevoel gehad een

Bourgondiër van tweeden rang te zijn, een Spanjaard van tweede klasse, een Oostenrijker, een Franschman, een Hollander en ten slotte een Belg van tweede orde.

Ik zeg u niet tot op welke hoogte hij ongelijk of gelijk had ; ik stel het feit vast.

Gedurende deze lange periode van vernedering, tijdens welke hij zijn minderwaardigheidscomplex met teederheid en vurigheid heeft gekoesterd, heeft hij een uitweg gezocht, een bevrijding die hem op heimelijke wijze zijn vrouwen in zich zelfven moest terugschenken en hem in zijn eigen oogen moest verheffen.

Al heel vroeg is hij begonnen met zijn eigen tegenspoed te spotten, te pochen op zijn wanstaltigheden. Hij heeft getracht de critiek zijner vijanden of zijner meesters te ontwapenen door zich te haasten zijn eigen caricatuur te maken. De *Roman van den Reinaerde* en de *Legende van Ulenpiegel* zijn allebei de verheerlijking van den listigaard, van den snuggerd, van den berekenaar.

In het Vlaamsche Pantheon komen er geen romantische helden voor : indien Spanje zich herkent in den Cid en Don Quijote, herkent Vlaanderen zich in den Reinaert die, ondanks de machtigen, er in slaagt op

zijn manier te leven, en in Ulenpiegel, een weinig scrupuleuzen snaak die de dwingelanden in hun gezicht uitlacht.

Men heeft ons verteld dat toen Lodewijk XIV de schilderijen van Teniers en van Adriaan Brouwer zag, hij zou gezeid hebben: « Otez-moi ces magots ». Hij kon de tromies niet verdragen van deze drinkebroers in hun beroekte taveernen, deze herbergmeiden die men lastig valt, deze bestiale kloppartijen en deze lompe dansen. Zijn reactie laat zich begrijpen. Hij had inderdaad niemendal te leeren van deze nog niet geheel ontwikkelde menselijkheid wier boodschap zich vooral richtte tot diegenen die in de promiscuïteit dezer tooneelen leefden.

In de gansche Vlaamsche schilderkunst, in de gansche letterkunde van Vlaanderen, zoo oudere als moderne, in den grond van het Vlaamsche karakter zult gij deze behoefte aan leelijkheid terugvinden, deze behoefte om den adel van een gevoel bespottelijk af te beelden, deze obsessie om zich zelve het schouwspel op te leggen van een stelselmatige misvorming van wat groot en superieur is, zoowel in de sociale als in de geestelijke orde. Men zou zich kunnen vergissen ; men zou deze neiging kunnen beschouwen als een kenmerk van collectief masochisme, indien zij niet bijna heelemaal goedge maakt

werd door een der kostbaarste gaven van den geest: het frissche, oorspronkelijke karakter van den Vlaming. Degenen die van het Vlaamsche intellectueele en artistieke leven slechts de luidruchtigste manifestaties zien, kunnen zich moeilijk rekenschap geven van de genoegens van den Vlaamschen geest, in zijn meest geraffineerde uitdrukkingen. Daar steekt een schat van levenskracht in, een dartelheid van den geest, een gave van verbale vuurwerkunst en van spiritueele choregraphie welke over 't algemeen ongekend blijft voor degenen die slechts van op afstand aan het Vlaamsche leven deelnemen en welke hoe langer hoe rijker en overvloediger wordt naarmate Vlaanderen zichzelf weer bewust wordt.

Het schoonste voorbeeld, de prachtigste illustratie van dezen jeugdgeest, van humor die soms galgenhumor is maar altoos gezond en krachtig, is de schilder Bruegel. Ik kan jammer genoeg geen Vlaamsche auteurs aanhalen om mijn thesis kracht bij te zetten, maar ik geloof dat het werk van Bruegel op overvloedige wijze deze bekoorlijke subtiliteit van den geest bewijst waarvan ik u gesproken heb.

Hij geeft niet alleen blijk van een diep inzicht in het individueel drama maar, gesteld tegenover de sociale en politieke

problemen, heeft hij ze kunnen behandelen zonder grootspraak en zonder zijn toevlucht te nemen tot het gebarenspeel van den barokstijl. Dank zij dit fundamenteele optimisme dat de grondslag uitmaakt van het Vlaamsche karakter, is hij gebleven — zooals een Amerikaansche criticus heeft getuigd — « De meest menschelijke van al de groote schilders. »

Denzelfden geest vindt men terug bij den genialen Karel van de Woestijne dien ik, met R. M. Rilke, als den grootsten lyrischen dichter van Europa in de XXe eeuw beschouw, alsmede bij de auteurs van de vorige generatie en bij die van de generatie waartoe ik behoor. Maar in dat domein kan men niet verder doordringen zonder zich te beroepen op de teksten en op de documenten.

Het spreekt vanzelf dat het Vlaamsche genie dat ik getracht heb in zijn hoofdzakelijke trekken te kenschetsen, vreemde invloeden en zelfs geweldige stormloopen heeft ondergaan. Indien het waar is dat het zegerend weerstand heeft geboden en dat er, alles te zamen genomen, slechts één enkele historische roman is toe noodig geweest, nl. « De Leeuw van Vlaanderen », overigens

geschreven door een auteur wiens vader een Fransch uitgewekene was, Hendrik Conscience, lijdt het evenmin twijfel dat het de indrukken heeft ondergaan van zijn groote bureu.

Heeft het Vlaamsche genie aan Duitschland ontleend?

Zonder mij te laten beïnvloeden door de omstandigheden van het oogenblik, meen ik ronduit ontkennend te mogen antwoorden. Vergeefs zou men, in het geestesleven zoowel als in de plastische kunst, naar eenig spoor zoeken van Duitschen invloed op Vlaanderen. Geen enkel der meesterwerken uit de Middeleeuwsche letterkunde heeft zijn thema's of zijn inspiratie in Duitschland gehaald en indien Dürer één oogenblik den formeelen kant van de Vlaamsche schilderkunst in het begin der XVIIe eeuw heeft kunnen beïnvloeden, heeft de Vlaamsche kunst daarentegen Hans Memling volkomen opgeslorpt.

Vóór den oorlog hebben de Duitsche uitgevers zekere Vlaamsche schrijvers het hof gemaakt, vergeefs trachtende hen te winnen voor hun politieke zaak maar per slot van rekening zijn het de Vlaamsche schrijvers die zich in Duitschland hebben doen lezen, niet Duitschland heeft Vlaanderen beïnvloed.

Onbetwistbaar is de Fransche invloed in Vlaanderen zeer sterk geweest, heeft het Fransche genie hetwelk heelemaal maat is, klaarheid en bevalligheid, vooral onfeilbare rede, op gevoelige wijze het gothisch gevoel verzwakt dat in Vlaanderen is blijven bestaan lang na de Middeleeuwen en dat o.m. het toneelwerk van Paul Claudel zoo populair heeft gemaakt in de minste Vlaamsche dorpen.

Men zou kunnen gelooven dat de Fransche invloed in Vlaanderen vooral rationalistisch is geweest. Het is waar dat hier en daar te onzent een notaris uit de provincie, Voltaire voor een atheïst nemende, zich op den wijze van Ferney beriep en meende zich aldus een brevet tegelijk van elegantie en van vrijzinnigheid te geven. Door aldus te handelen, toonde hij zich zoo dom als deze arme Amerikanen die in de tweedehandsche boekenwinkels van de Times Square een vertaling van «Candide» koopen, in de meening dat zij zich hiermede pornographische literatuur aanschaffen.

Neen, men moet vermijden van den Franschen invloed in Vlaanderen te spreken en aan de literatuur van den h. Dekobra te denken. Hij gaat veel verder. Den Hemel zij dank, hij is veel diepgaander. In zijn beste openbaringen is hij in de hoogste mate

heilzaam ; hij is slechts hinderlijk in zijn menigvuldige middelmatige uitingen : den Vlaamschen geest — uiteraard geneigd tot een teugelloos romantisme — brengt hij een rationeële rem, een tucht die hem te vaak ontbreekt.

Tusschen den Franschen geest en de Vlaamsche psychologie is er geen diepe tegenstelling. Alleen de politieke bezorgdheid aan weerskanten heeft aanleiding gegeven tot een wantrouwen dat gestabiliseerde politieke betrekkingen gelukkig zullen doen verdwijnen.

Ten slotte is er Engeland. Het is eigenaardig er aan te kunnen herinneren dat de Engelschen zich gedurende een gansche eeuw hebben moeten verdedigen tegen de Vlaamsche expansie. Er bestaan talrijke berijmde pamfletten uit de XIIIe en XIVe eeuwen die de Engelschen op hun hoede stellen voor een imperialistisch Vlaanderen en voor deze Vlamingen die te luid spreken en te veel geld in hun beugel hebben.

Sedert de XVe eeuw hebben de Vlamingen nooit gevreesd door Engeland te worden opgeslorpt en men mag niet uit het oog verliezen dat dit gevaar te worden opgeslorpt, de nationale nachtmerrie is van al de kleine taalgemeenschappen.

Zij zijn altijd op hun gemak geweest met

Engeland en de Engelschen. Jacob van Artevelde heeft het eerste bewijs van dezen geestestoestand gegeven. Later was Rubens, die ronduit anti-Franschgezind was, ten minste in de politiek, veel meer pro-Engelsch dan pro-Spaansch en wij weten dat Guido Gezelle een veel rijker geestelijk voedsel heeft gevonden bij de Engelsche en Amerikaanse dichters dan waar ook.

Hier is een historisch kenmerk, een soms verscholen stroom van sympathie die niet te onderschatten valt. Zonder vrees zich te vergissen, mag men van de meerderheid der Vlamingen zeggen wat de kroniekschrijver Froissart met bitterheid en een zekere verwondering van Jacob van Artevelde zei : « Il avait le cœur plus anglais que français. »

* * *

Zoo zijn wij aan het einde gekomen van onzen uitstap in het domein van het vage, van het willekeurige en van het ten naasten bij.

Ik weet niet of het portret dat ik getracht heb te schilderen, getrouw is. In onze oogen — in de uwe zooals in de mijne — is het beneveld door zooveel persoonlijke elementen waarbij zich nu nog de afwezigheid, sedert jaren reeds, komt voegen.

Maar wij zullen naar België terugkeeren. Wij zullen naar Vlaanderen terugkeeren. Wij zullen onze goede steden terug zien. De noble steden van Vlaanderen, en Brussel, waarvan men reeds in de XVe eeuw zei dat het had « compagnie douce et courtoises gens. »

Vermoeid door de rechtlijnige straten, zullen onze oogen opnieuw langs de mooie bochten onzer oude steden glijden. Opnieuw zullen wij de krachtige en kloeke taal onzer landgenooten hooren, wij zullen opnieuw contact nemen met den bodem en met den geest van het Vaderland.

Het zal een groote en diepe vreugde zijn. Maar wij zullen ook onze kleine twisten terugvinden, onze kleingeestigheden van weerskanten, onze oude en traditioneele geschillen.

Mochten wij op dit oogenblik het bestaan indachtig wezen van zekere constanten in de Belgische psychologie, van zekere onveranderlijke elementen in het karakter van onze beide bevolkingen en die er de grootheid, de kracht en den rijkdom van uitmaken.